

ХРАМ ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ НА РИНКОВІЙ ПЛОЩІ КНЯЖОГО ЛУЧЕСЬКА

Археологічне та історико-топографічне вивчення церков княжого Лучеська наближається до свого стоп'ятдесятирічного рубежу¹. Завдяки зусиллям істориків локалізовано розташування більшості храмів міста, археологами досліджувались рештки церкви Івана Богослова XII ст., св. Дмитра XIII ст. та св. Покрови рубежу XIII—XIV ст.² Важливе значення для дослідження міської забудови мають рятівні роботи в місцях новобудов, що здійснюються з 1988 р. спільною археологічною експедицією Львівського історичного музею та Луцького історико-культурного заповідника „Старе місто“. Протягом 1988—1993 рр. експедицією досліджено 180 м² площі на території Верхнього замку, 80 м² площі в Окольному замку та понад 200 м² на Ринковому пагорбі на вулиці М. Драгоманова (колишня Троїцька) з суцільним розкриттям шарів VIII—XIX ст.

Найбільшого розквіту княжий Лучеськ досяг у своєму розвитку в XIV—XV ст. Саме в цей період за містом закріпилася назва „Лучеськ Великий“³. У місті спостерігалось значне зростання будівельної активності, що найперше проявилось у фортифікації та храмовому будівництві. З документів XV—XVI ст. знаємо про значну насиченість храмами території Старого міста. Так, лише в Окольному замку на цей час існували, окрім мурованої церкви св. Дмитра, ще три храми — св. Петра, св. Якова та св. Катерини, не враховуючи пізніших католицьких костелів. Третім за значенням майданчиком Старого міста на підвищенні у заплаві ріки Стир після Верхнього та Окольного замків була територія Ринкового пагорба. За актовими матеріалами, тут розташовувались сім українських церков, два костели, вірменська церква, жидівська та караїмська божниці. Відповідно до існуючої закономірності розташування культових споруд найголовніші храми переважаючого українсько-

¹ Терський С. В. Церкви та монастирі в структурі Великого Лучеська XII—XIV ст. // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень Міжнародного V круглого столу (Львів, 3—5 травня 1995 р.).— Ч. 5.— К.; Львів, 1995.— С. 458—461.

² Кучера М. П. Археологические исследования Волынского отряда // Археологические исследования на Украине в 1968 г.—1971.— Вып. 3.— С. 242—245; Малевская М. В. Архитектурно-археологические исследования на Волыни // Археологические открытия 1982 года.— М., 1984.— С. 291; іі ж. Исследования церкви XII в. в Луцком замке // Археологические открытия 1985 года.— М., 1987.— С. 365.

³ Тихомиров М. Н. Список русских городов дальних и ближних // Тихомиров М. Н. Русское летописание.— М., 1979.— С. 107.

го населення міста були поставлені по кутах Ринкової площі та орієнтовані за сторонами світу: від півдня — св. Покрови, від заходу — безіменна церква, яка пізніше правила за костел св. Якуба, від півночі — Святого Духа (мал. 1).

Рятівні археологічні розкопки, проведені в грудні 1992 — лютому 1993 р. археологічною експедицією заповідника* у східному куті Ринкової площі, дали підстави для локалізації четвертої церковної ділянки, що, за існуючими до земляних робіт даними, не простежувалась. Дослідження, що велись на ділянці № 13 на вулиці М. Драгоманова, охопили площу понад 100 м² у дворовому обширі, обмеженому з півночі та заходу фундаментами відновлюваної забудови XVIII ст., а з півдня — будинком № 15.

На глибині 4,3—4,5 м від сучасної поверхні у перезволоженому культурному шарі, що має консервуючі властивості, було зафіксовано пошкоджені вогнем дерев'яні рештки тризрубної церкви та дзвіниці стовпової конструкції (мал. 2). Рештки церкви займають близько чверті розкопаної площі, а з заходу та півдня майже впритул межують з підмурками кам'яниць XVII ст. Підвалини зрубів лежали на давній поверхні, нижчій від сучасної на 4,8—8,5 м, а їх залишки вписуються у проміжок товщиною 70—80 см. З технічних причин обстежено лише північну половину церкви.

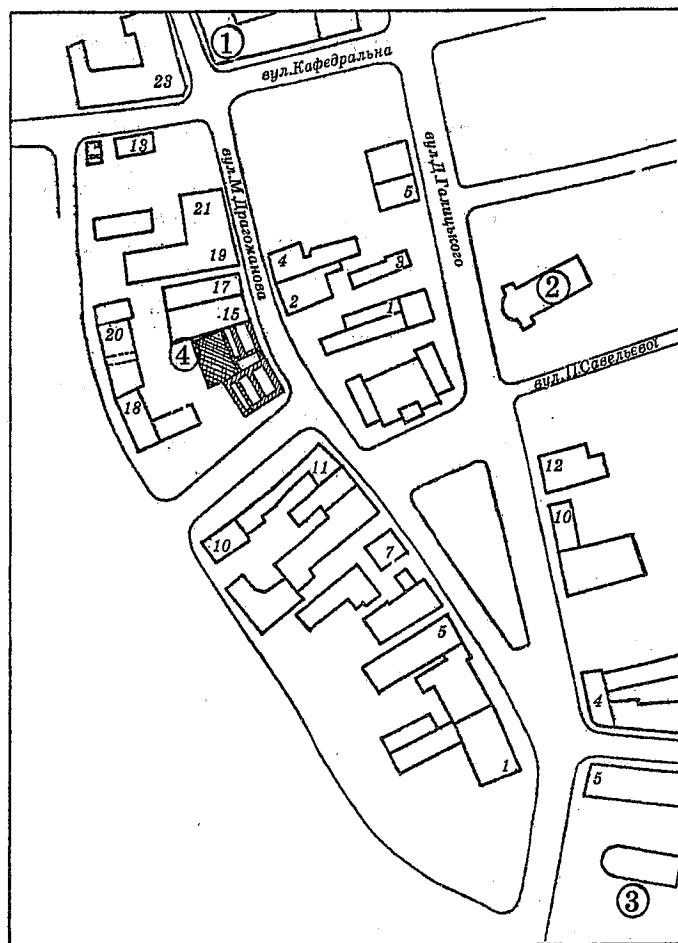
Храм орієнтований довшою віссю по лінії захід—схід, що цілком характерне для доунійного будівництва на Волині. Його довжина 7 м, а реконструйована ширина центрального зрубу — 4—5 м при довжині 4 м. Вістар та бабінець однакової довжини — близько 1,5 м. Три зруби, близькі до квадрата, але не квадрати, розташовані на одній прямій лінії ширшими своїми боками у напрямі зі сходу на захід і являють собою класичний приклад тридільної української церкви⁴.

Зберігся лише нижній ярус зрубів, рубаних з брусів. Вінци споруди з випусками кінців брусів, перев'язаних у „замок“, зафіксовані у трьох випадках. Профіль поздовжніх та поперечних брусів коливався від 30 — 35 см (лицьовий бік) до 20—25 см (внутрішній бік) і мав, таким чином, прямокутну форму. На поверхні брусів простежувались сліди обрізування та протесування. Збереженість окремих деталей задовільна — деревина на зломі зберегла структуру та колір. Верхні площини брусів знаходилися у стані обвугленості. Бічні поверхні, прикопані землею, вогнем майже не пошкоджені.

Зразок вінцевої перев'язки найкраще вцілів у східному зрубі. Перев'язка складалася з поздовжнього бруса, узятого в „замок“. Край бруса, що проходив посеред двох інших, з прямокутними зарубками, мав видовжений розріз, стесаний на „утятий конус“. У свою чергу лінія напуску обох поперечних вінцевих брусів мала заокруглений декоративний вигляд, якщо це не наслідок деформації деревини. У значно гіршому стані знаходились вінця середнього зрубу, сильно пошкоджені вогнем. Але й тут за рядом ознак вгадувалась аналогічна техніка кріплення. Кутова перев'язка західного зрубу неповна — зафіксовано тільки напрям брусів. Нез'ясо-

* Керівник експедиції — старший науковий працівник Львівського історичного музею С. Терський, співробітники — Б. Сайчук та П. Троневиц.

⁴ Антонович Д. Розвій форм української дерев'яної церкви // Праці Українського історико-філологічного товариства в Празі.— Прага, 1926.— Т. 1.— С. 160.

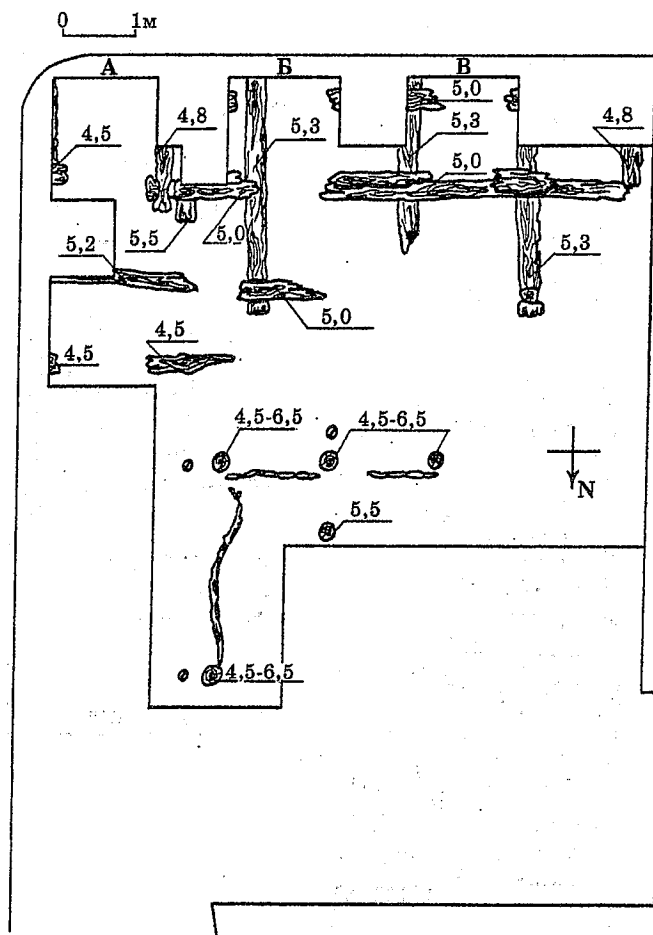
Мал. 1. Ситуаційне розміщення церков на Ринковому пагорбі княжого Лучеська у XIV—XVI ст.

(на фоні сучасної забудови):

- 1 — церква св. Миколи; 2 — церква св. Покрови; 3 — церква Святого Духа;
4 — церква св. Івана Хрестителя.

Заштрихована площа — територія археологічного розкопу на ділянці № 13 на вул. М. Драгоманова

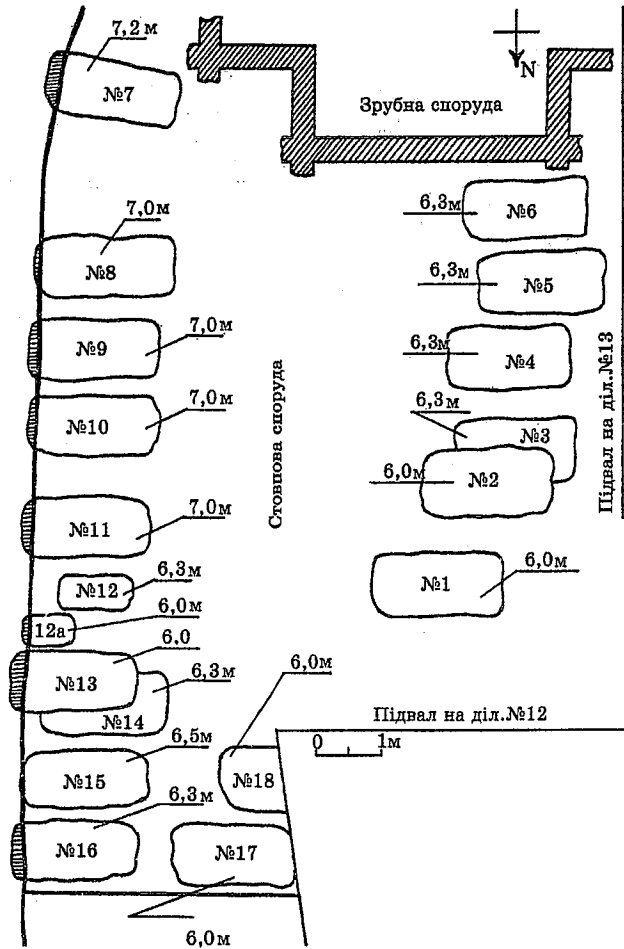
ваними залишилися прийоми перев'язки брусів внутрішнього об'єму споруди в місцях їх стикання. Нижній, уцілілий, ярус зрубів покладено на підсіпку сірого кольору із вкрапленням глини, що нівелювала горілий прошарок товщиною 10 см. У підсіпці знайдено декілька вінчиків гончарних посудин, характерних для другої половини XIV ст., та один фрагмент посуду княжої доби. Внутрішній простір зрубів заповнювала слабогумусована земля з вкрапленням вуглинок. Обвуглені залишки споруди перекривались смугою попелу та сажі, перемішаних

Мал. 2. Елементи дерев'яних конструкцій церкви та дзвіниці у розкопі на ділянці №13 на вул. М. Драгоманова (рівень залягання від 4,3 до 6,5 м від сучасної поверхні)

з головешками. Над згарисцем досліджено товстий шар гумусу, насиченого кістками тварин, трісками та щебенем жолобчастої цегли без показника її товщини.

У центральній частині котлована на відстані 2 м північніше центрального зрубу церкви досліджено залишки дерев'яної дзвіниці каркасно-стовпового типу, близької до квадрата в плані. Її розміри окреслені стовпами — 3,0 x 3,0 м. Стовпи — вертикально поставлені дубові палі діаметром 20—25 см. Нижня частина стовпів, загострена на чотиригранний конус, досягала передматерикового шару на глибині 6,5 м. З внутрішнього боку до стовпів прилягали зотмілі дошки, поставлені на ребро. Вони фіксували контури споруди. Виявлено також ряд стовпів меншого

Мал. 3. План розміщення цвинтарних поховань на ділянці № 13 на вул. М. Драгоманова (з вказівкою на глибину залягання — від дна ями до сучасного рівня)

діаметра — 15—18 см, які розміщувались із зовнішнього боку в ряд, паралельно до кутових паль на відстані 20—25 см.

У засипці дзвіниці відзначено уламки гончарного посуду, кісточки тварин, шматки глиняної обмазки, вимішаної зі соломом, та щебінь пальчатой цегли. Сліди вогню на деревині відсутні (мал. 2).

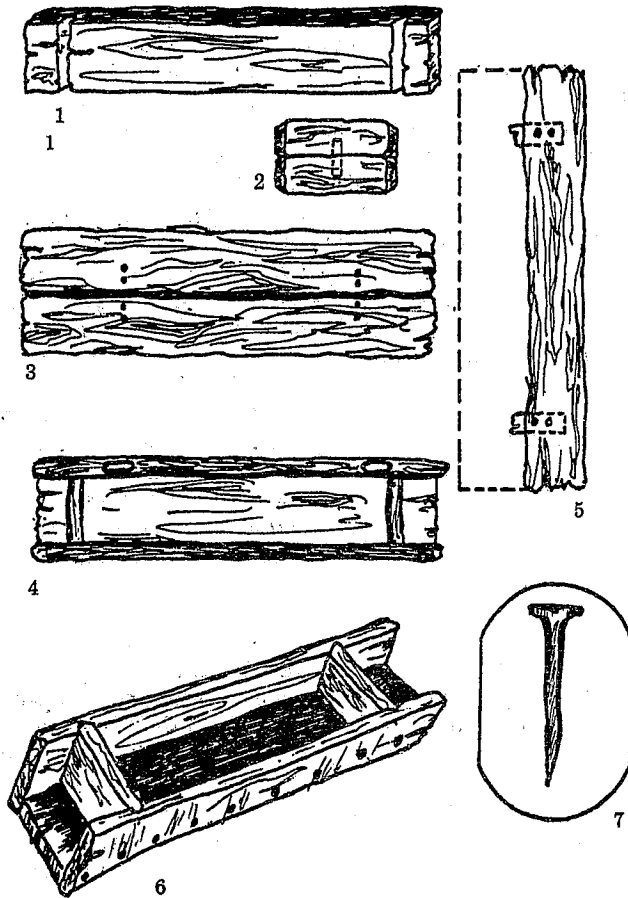
Поряд із залишками церкви, починаючи від її північного боку, вивчено синхронне християнське кладовище, що на дослідженій ділянці складалося з 19 поховань (мал. 3). Орієнтування кістяків лише західне. У більшості випадків кісточки скелету цілком спресовані з дошками домовин у суцільну масу товщиною до 30 см, що унеможливило детальне дослідження поховань. Унаслідок поганої збереженості матеріалу супутнього інвен-

таря майже не виявлено, окрім фрагментів шкіряного взуття (поховання № 8, 17, 18) та деякої кількості червоних волокон від шерстяної тканини (поховання № 17). Взуття представлене залишками чобіт та жіночих черевиків із загостреними носками. Металеві предмети залишили плями зеленого і фіолетового кольорів. Із 19 могил дві належали дітям, інші дорослим. Стратиграфічно простежувались три горизонтальних яруси залягання трун: -6,0 м (№ 1, 2, 12^a, 13, 17, 18); -6,3 — -6,5 м (№ 3—6, 12, 14, 15, 16); -7,0 — -7,2 м (№ 7—11) (мал. 3). Глибина залягання поховань визначалась дном поховальної ями. Деякі поховання частково перекривались пізнішими (№ 3, 14). Найглибше поховання (№ 7) занурене в материковий супісок, інші ж із цього ярусу прорізують глиняний наплив і опущені на гумусний передматериковий шар. Могили середнього ярусу опущені на дещо прокопаний шар глиняного напливу. Верхній ярус домовин опущений в підзольний шар княжої доби. Поховання № 9—11 перекривались прошарком глини на 1,2 — 1,3 м вище від дна поховальних ям (на глибині 5,5 м нижче сучасної поверхні). Лише ці поховальні ями зберегли свій повний профіль. Поховання № 7 пошкоджене на середньому рівні засипки перекопом, заповненим скупченням перепаленої глини, вугілля і цегли (мал. 5, III). Інші могили східної половини розкопу перекривались торфогумусом. Характер перекрыття поховань у західній половині розкопу з'ясовано недостатньо. Частина поховань виходила за ліній проектування обширу котлована і була пошкоджена земляними роботами. Одне з поховань (№ 18) перетяте підмурком середньовічної кам'яниці (мал. 3).

Труни являли собою тип рівновеликої скрині і були виготовлені з коленних та протесаних дощок. Довгі бокові дошки обладнувались пазами для кріплення поперечин, відповідні краї яких оброблено на „шпунт“. В одному випадку поперечина складалася із двох половинок, з'єднаних дерев'яним пальцем. Віко домовин являло собою суцільну широку дошку або ж комплектувалось із двох вузких, з'єднаних вкладками, що кріплювались дерев'яними кілочками. В обох варіантах вузкі краї віка були підтесані на „кант“. З країв домовини збивались чотиригранними кованими цвяхами з Т-подібною головкою. Конструктивною особливістю деяких домовин був випуск поздовжніх дощок на 10—15 см від поперечних, що можна пояснити підгонкою заготовок домовин під зріст покійника (мал. 4). Середня довжина домовин — 1,7 м, ширина — 0,5 м. Товщина дощок — від 3 до 6 см.

Головною підставою для хронологічного розчленування досліджених об'єктів церковної ділянки є стратиграфія залягання культурних шарів та датуючий керамічний матеріал.

Культурний шар на місці розкопок до глибини 2,5 м насичений будівельними відходами, керамікою, склом тощо, які відносяться до часу забудови даної ділянки XIX—XX ст. У південній чверті розкопу на цій глибині зафіксовано залишки фундаменту XIX ст. зі слідами кількох ярусів згорілої дерев'яної підлоги. Лише нижче відмітки 2,5 м з'являється масовий керамічний матеріал XVII—XVIII ст. з деякою кількістю фрагментів XVI ст. — головним чином уламків пічних полив'яних кахлів коробчастого типу. Усе це сліди існуючої поряд з XVII ст. житлової забудови. Майже до рівня близько 4 м від сучасної поверхні характер ґрунту залишався незмінним: прошарки сірого, чорного і піщанистого кольору, з рясним вкрапленням вуглин, складають враження періодичної

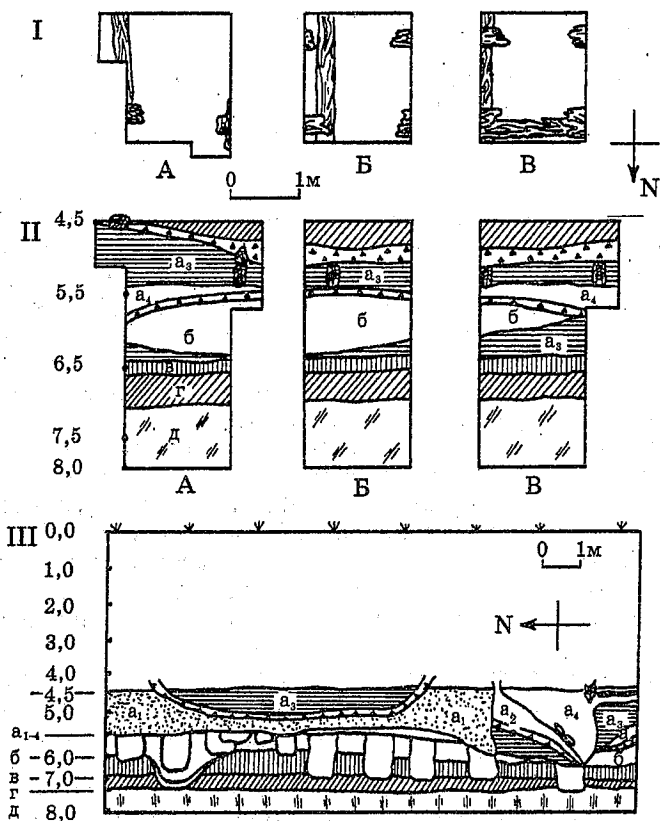
Мал. 4. Елементи конструкції домовин з цвинтаря:

1 — бокова дошка; 2 — поперечка; 3 — віко; 4 — розріз; 5 — спосіб кріплення дощок віка; 6 — реконструкція без віка; 7 — цвях (н. в.)

підсипки (вимостки) досліджуваного терену за довгий відтинок часу. На глибині 3,4 — 3,8 м, на відстані одного метра від середини стіни підмурку кам'яниці XVII ст., відзначено округлу яму розміром 2,0 x 2,0 м, заповнену спресованим гноєм.

Рештки храмової споруди на глибині 4,5 м від сучасної поверхні перекивались смугою попелу та вугілля. Вище цієї відмітки трапляється кераміка XVI ст., головним чином у фрагментах пічних кахлів. У проміжку залягання храмових будівель та цвинтаря на глибині від 4,5 до близько 6 м зібрано добре відому з попередніх досліджень кераміку XIV ст.⁵ Це денця

⁵ Terski S. Zespoły ceramiczne Lucka okresu późnego średniowiecza // Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji. Rzeszów, 21—23. IX. 1993.— Rzeszów, 1994.— S. 197—209.

Мал. 5. Стратиграфічні розрізи бічних стінок шурфів та розкопу:

I — план шурфів на другому етапі земляних робіт;

II — стратиграфія південної стінки шурфів;

III — стратиграфія східної стінки котлована (від рівня 4,5 м):

a_1 — торфогумус: залишки рослинного характеру, фрагменти дерев'яних конструкцій (Пд), відходи шевського ремесла (Пн); a_2 — сіра земля з домішками попелу, вугілля і спеченої глини; a_3 — гумусована земля; a_4 — підзол світлий; б — підзол темний з фрагментами кераміки домонгольського часу (в цей шар впушені найбільш пізні поховання); в — глиняно-піщанистий наплив; г — гумусний шар; д — супісок материковий, глиняний материк

горщиків зі слідами відокремлення від круга ниткою і відтягнутим краєм, фрагменти тонкостінних посудин з широкими профільованими ручками, орнаментовані „канелюрами“, з лискованою поверхнею і добрим випалом. Вінця подібних начинь вирізнялись глибокою виїмкою по внутрішньому краї (під кришку) і загостреним або слабоопуклим зовнішнім краєм.

Дерев'яні бруси церкви покладено на підсипку зі сірої землі, яка вирівнювала більш раннє згариче — вугільний прошарок товщиною 8—10 см. Під прошарком знаходився сірий підзольно-гумусний шар до глибини близько 6,5 м від сучасної поверхні, у якому знайдено два фрагменти

кераміки княжої доби з прорізним хвилястим та лінійним орнаментом, уламок візантійської червоноглиняної амфори та денце горщика з клеймом у вигляді двозубця, вписаного у квадрат. Деякі зразки є характерними для XII ст. Ця кераміка залягала по всій площі котлована і не була пов'язана з якимось відповідним об'єктом. Від глибини 6,5 м нижче на 20—25 см простежувався піщано-глиняний наплив, що являв собою щільну шарувату структуру осадкового характеру без будь-яких слідів антропогенної діяльності — очевидно, сліди повені X ст., що простежувались більш чітко на сусідніх досліджених ділянках. Оскільки досліджувана площа в цей час являла собою схил Ринкового пагорба, глиняно-піщанистий намив у східній частині значно товщій. По всій площі розкопу він перекриває шар гумусу на глибини 6,8—7,5 м, насичений остеологічним матеріалом. З глибини 7,0—7,5 м починається материковий ґрунт — супісок, що поступово переходить у глину зеленкуватого кольору (мал. 5).

У період функціонування храмової ділянки східна її частина підси-палась з метою вирівнювання поверхні відходами шевського виробництва (обрізки шкіри, войлоку, окремі фрагменти взуття), розмежованими відмостками з хмизу. Утворений унаслідок цього шар торфогумусу товщиною 1,0—2,0 м ніби зрізує верхню частину деяких могильних ям.

Поховання № 14, 15 впущені у перекоп розмірами 2,0 x 2,0 м і глибиною 1,5 м з вугільною підстилкою, що датується керамічним матеріалом із заповнення княжою добою (мал. 5, II).

Аналіз стратиграфії залягання могильних ям показує хронологічне співпадання цвинтаря і храмових споруд, оскільки поховання нижнього ярусу, опущені з горизонту давньої поверхні, що на 5,5 м нижче від сучасної, з розрахунку глибини могильної ями 1,5 м, співпадають з горизонтом, на якому поставлено церкву. Поховання відбувалися з рівня, що на 4,5—5,5 м нижчий від сучасної поверхні. На цьому рівні домінує керамічний матеріал XIV—XV ст., хоч кераміка на площі розкопу трапляється в обмеженій кількості, що пояснюється незаселеністю цієї ділянки в обумовлений період. Насиченість культурного шару керамікою — основний показник щільності заселення. Серед кераміки княжої доби добре визначаються фрагменти тільки XII ст. Присутність у засипці поховань кераміки княжої доби вище синхронного рівня пояснюється пошкодженням культурного шару домонгольського часу копачами могил у XIV—XV ст. Зовсім не простежується кераміка з валикоподібними вінцями XIII ст., що вказує, мабуть, на якусь перерву в освоєнні площі чи на її перебування у зоні храмової ділянки вже в цей час. Різниця в глибині залягання поховань становить понад один метр — цим культурним шаром окреслюється термін користування кладовищем у рамках діяльності трьох-чотирьох поколінь.

На світанку нової історії цвинтар уже не функціонував за призначенням і погали відійшов під капітальну забудову площі Ринок, про що нагадує одне з поховань, перерізане навпіл фундаментом кам'яниці XVII ст.

З цього періоду в історії храмової ділянки маємо перші письмові згадки про церкву Івана Хрестителя на терені Старого міста. Її існування стверджує запис у луцькій гродській книзі 1584 р. В акті йдеться про незаконність угоди між єпископом Йоною Борзобогатим і міщанином Дахном Горайновичем, за якою останній одержав під забудову плац

вже неіснуючої церкви Івана Хрестителя⁶. Інвентар Луцького владцтва 1607 р. звужує простір локалізації храму до конкретного орієнтуру — міського ринку, один з порожніх плаців на якому звався Іванівським у пам'ять про зруйнований храм⁷. Інше джерело вдається до більш точної вказівки — пустої Романівської садиби Ринку, де стояла колись церква св. Івана, але місцезнаходження двору в документах не простежується⁸. Передача в оренду церковниц широко практикувалася духовними властями. Цей процес, викликаний нестатками Луцького владцтва, стимулювалася розбудовою шляхетських дворів і піднесенням міської буржуазії. Уже на середину XVII ст. житлова забудова поглинула погости таких відомих луцьких храмів, як св. Катерини, св. Якова Апостола, св. Петра, св. Миколи, Воскресіння Господнього, св. Афанасія⁹.

Дослідження раніше невідомої храмової ділянки дає змогу відтворити ансамбль забудови Ринкової площі княжого Лучеська у XIV — XV ст., а також визначити етапи його формування. Остаточо локалізовано один з найменш згадуваних у краєзнавчій літературі храмів середньовічного міста. Разом із результатами досліджень на ділянках № 6, 8 на вулиці М. Драгоманова¹⁰ визначено хронологію забудови Ринкового пагорба — третьої та основної частини острівного Лучеська. Від початку зародження міста у VIII—XI ст. і до нашого часу цей пагорб був постійно заселеним. Початок формування торгової площі перед в'їздом до Окольного міста датується за археологічними матеріалами, передовсім значною кількістю привізних речей XIII—XIV ст. У цей час, ймовірно, і виник на перетині головних магістралей цієї частини міста, Троїцької (тепер вулиця М. Драгоманова) та Великої (тепер вулиця Д. Галицького), Ринок. У його південно-східній частині, згідно з даними археологічних досліджень 1992 р., у XIV—XVIII ст. розташовувалась діляниця шевського цеху — „шевський ґрунт“, неодноразово згадуваний у королівських привілеях XVI — XVII ст.¹¹ Церква св. Івана Хрестителя, яка знаходилась поряд, очевидно, була цеховим храмом. Вказана діляниця у першій половині XVI ст. пережила велику пожежу, сліди якої простежені на усіх

⁶ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 25, оп. 1, спр. 496, арк. 206 зв.— 1584 р., 17 березня: Позов до королівського суду луцького міщанина Дахна Горайновича через скаргу на нього Захарія Соловйовича про те, що Дахно „одержавши за якимсь виправом“ церковний плац Йоанна Хрестителя від владики луцького Йони, володіє ним і хоче збудувати там свій будинок“. (Висловлюю вдячність Борисові Сайчуку за надання відомостей про цей документ.)

⁷ Сборник статей и материалов по истории Юго-Западной России.— К., 1916.— Т. 2.— Отд. 2.— С. 49: „В Ринку — Іванівський плац, на якому церква була Івана Хрестителя; плац той порожній. До тої церкви [належить] окремиий плац за Глушцем, на якому мешкають два чоловіки [...]“.

⁸ Там само.— С. 32. Коментар І. Каманіна: „Церква св. Івана Хрестителя знаходилась на міському ринку в пустопорожній Романівській садибі“.

⁹ Сайчук Б. Т. До питання про локалізацію церкви Йоанна Хрестителя на Луцькому Ринку // Велика Волинь: минуле і сучасне. Матеріали міжнародної конференції.— Житомир, 1993.— С. 146—147.

¹⁰ Терський С. Археологи стверджують: у VIII столітті Луцьк вже був містом // Народна трибуна.— Луцьк, 1993.— № 48.— 26 черв.

¹¹ Інвентар Луцького замку і перелік міських та цехових привілеїв жителям Луцька, наведені у люстрації луцького староства 1 липня—13 вересня 1658 р. // Луцьку 900 років. 1085—1985. Збірник документів і матеріалів.— К., 1985.— С. 286.

досліджених ділянках. З історичних хронік та документів відомо, що наприкінці XV — у першій половині XVI ст. Лучеськ переживав великі потрясіння, пов'язані з набігами татар¹², а велика пожежа в 1540 р. знищила майже усе місто¹³. З цими подіями слід пов'язувати занепад храмової ділянки, який приблизно через сто років призвів до її знищення і забудови житловими спорудами.

Досліджений на Ринковій площі княжого Лучеська дерев'яний тризрубний храм на сьогодні є найдавнішим із фізично збережених споруд цього типу. Відомі з раніших археологічних досліджень храми у Звенигороді та Мартинівці, що датуються домонгольським часом, збереглись лише у формі долівки, вимощеної керамічними плитками¹⁴.

Найдавніша із зафіксованих дослідниками в натурі дерев'яних тризрубних церков на території Волині датується 1580 р. Це відома церква Воскресіння у селі Суходолах поблизу Володимира, збудована коштом шляхтича Загоровського¹⁵ (до сьогодні не збереглася).

Храм св. Івана Хрестителя на Ринковій площі княжого Лучеська є тією недостаючою ланкою, що поєднує у собі дерев'яне храмове будівництво домонгольської Русі-України з пам'ятками церковної архітектури, що дійшли до нашого часу або ж були зафіксовані мистецтвознавцями у вигляді технічних описів, малюнків та фотографій. Досліджена у Луцьку церква цілком вписується у закономірності українського храмового будівництва. Близькою аналогією до неї є церква св. Івана Хрестителя зі Стрийщини.

Досліджені рештки дзвіниці каркасно-стовпової конструкції мають близькі аналогії у найдавніших із зафіксованих пам'яток цього типу на Волині. Так, простенька дзвіничка, що стояла на старому цвинтарі в селі Бискупичах на Володимирищині, побудована на чотирьох закопаних у землю стовпах, які покривав чотириспадістий гонтовий дашок, завершений маленьким залізним хрестиком. Ще ближчим зразком була зафіксована свого часу Олександром Цинкаловським дзвіничка у селі Яровицях на Ковельщині — на цвинтарі церкви, побудованій князем Олександром Сангушом у XVI ст. Приземна її частина призначена під церковну комору, а замість верхньої аркатури повірізувані круглі вікна¹⁶.

Археологічні розкопки решток церкви св. Івана Хрестителя дають нові вагомні аргументи для ствердження автохтонності та безперервності у розвитку українського храмового будівництва.

Святослав ТЕРСЬКИЙ

¹² Михайлюк О. Г., Кічий І. В. Історія Луцька.— Львів, 1991.— С. 18.

¹³ Орда Л. Краткий исторический очерк г. Луцка и памятники старины, поныне в нем сохранившиеся.— Луцк, 1897.— С. 11.

¹⁴ Тимощук Б. О. Давньоруська Буковина.— К., 1982.— С. 140—141; Иоаннесян О. М., Могилич И. Р., Свешников И. К. Церковь Параскевы Пятницы в Звенигороде на Белке — памятник деревянного зодчества домонгольской Руси // Памятники культуры. Новые открытия.— Л., 1983.— С. 494—505.

¹⁵ Цинкаловський О. Старе дерев'яне церковне мистецтво на Волині // Життя і знання.— Львів, 1935.— Рік VIII.— С. 114—116.

¹⁶ Там само.— С. 116.